

EVOCACIÓ DEL POLÍGRAF SABADELLENC AVENIR ROSSELL I FIGUERES, 1907-1988

PERE SOLÀ I GUSSINYER

La mort d'Avenir Rossell, fill de l'educador racionalista sabadellenc Albà Rossell, és una bella ocasió per a evocar el fill, sense oblidar un pare a la vàlua cívica del qual, possiblement, encara no s'ha fet justícia. La raó d'evocar-los plegats no és altra que la simbiosi entre ells. En certa manera, i sense que això signifiqués anorrear en absolut la seva forta personalitat, el fill va ser una creació del pare, de les esperances del pare en un «avenir» més humà, més bell i més just. A més, les circumstàncies familiars determinaren un autèntic emmirallament del fill en el pare. De fet, és pel motiu de l'obra del pare que vaig entrar en relació amb ell. Espero, però, que treballs posteriors ens ajudin a determinar millor l'obra del fill.

D'altra banda, crec que seria un gest intel·ligent —i aprofito l'ocasió per a suggerir-ho— realitzar l'edició crítica dels manuscrits inèdits d'un testimoni d'excepció de la cultura obrera de les primeres dècades de segle, Albà Rossell,¹ bona part de la producció (escrita) literària i pedagògica del qual ens ha estat servada pel seu fill. Fóra lamentable que manuscrits tan importants per a la vida obrera del Sabadell del tombant de segle i per al millor coneixement de la vida

cultural popular d'un home pròxim a persones com Francesc Ferrer i Guàrdia es perdessin en l'oblit i en la incúria que suposa la falta de memòria històrica i de reconeixement. Aquí també és veritat allò de «qui perd les arrels perd la identitat».

AVENIR ROSSELL: UN INTEL·LECTUAL SABADELLENC QUE FÉU DE PONT CULTURAL ENTRE CATALUNYA I L'URUGUAI

La relació *cultural* entre els països de parla catalana i les terres d'Amèrica és un tema important del qual encara no s'ha tret, ni de lluny, tot el suc.

Això sí, continuem omplint-nos d'afirmacions retòriques sobre els vincles entre Amèrica i els seus pares llatins. Però la retòrica només s'omple de substància quan relacions concretes, vives i palpables ens fan veure (i proven) fins a quin punt els lligams humans són pregonos. De fet, l'emigrant mai no se'n va del tot, ni l'exiliat. L'un i l'altre inauguren una nova vida sense deixar la vella, conreen una nova cultura sense abandonar l'originària. I quan això passa, és a dir, quan el fet de ser de dos llocs no esdevé destructiu, sinó potenciador, l'enriquiment individual i col·lectiu pot ser impressionant.²

¹ L'article de PLANELL (1988) il·lustra la confrontació política de fons que suscita el tema de les escoles laiques populars en una localitat amb un obrerisme tan conscienciat com Sabadell. Pel tema de fons de les raons de l'anticlericalisme com a actitud col·lectiva, vegeu també Pere SOLÀ (1980), p. 4-15, concretament, pel tema de l'Escola Integral d'A. Rossell, hi ha un documentat

treball d'alumnes meus: M.E. BAZAMBIDE, J. GARCÍA, M.A. GARCÍA (1987-1988).

² És cert que, aquests darrers anys, algunes publicacions institucionals han relançat tímidament l'assumpte. Em refereixo a volums com el de les *Segones Jornades d'Estudis Catalano-Americans* (Maig, 1986), Barcelona, 1987, patrocinat per la Co-

Aquestes consideracions d'entrada són potser un xic filosòfiques, però aquesta «doble vida» feta de perspectives enriquidores, aquesta característica de «personatge pont» entre dues cultures, l'he vista i apreciada en la persona d'Avenir Rossell tot el temps que he tingut el goig d'estar en correspondència amb ell.

Vaig conèixer el polígraf sabadellenc de naixement i uruguaià d'adopció, Avenir Rossell i Figueres, després de la publicació d'un llibre meu sobre Ferrer i Guàrdia i les escoles racionalistes.³

El pare d'Avenir, Albà (o Alban, com ell signava) Rossell, havia estat lligat a l'Escola Moderna de Ferrer, per bé que críticament i prenent distàncies, però sempre dintre d'una concepció llibertària del paper de l'educació.⁴ Posteriorment, a l'Uruguai va continuar preocupat pels temes d'un ensenyament «integral». Albà s'adherí a la maçoneria, però no en quedà clara ni la fidelitat maçònica posterior ni la implicació real del pare d'Avenir en aquesta obediència i ideologia.⁵ En tot cas, els motius maçònics no semblen gaire importants en la seva particular concepció, que no es desmarcà mai del moviment llibertari català: en aquest sentit tingué amics com l'empordanès Hermós Plaja o l'igualadí exiliat a París, Joan Ferrer («Joan del Pi», que fou director de «Catalunya», òrgan de la CNT en català, durant la guerra civil).⁶

Vaig començar a escriure'm amb Avenir, al ma-

missió Catalana del Cinquè Centenari del Descobrimient d'Amèrica, el mateix ens que es responsabilitzà del volum —per cert força superficial— *200 catalans a les Amèriques, 1493—1987. Mostra del Diccionari de Catalunya i Amèrica*. (Barcelona, 1988).

En aquesta línia vegeu també Blanca PARIS D'ODONNE (197) i (1960). Més interessant —més útil de cara a ulteriors recerques— que les altres miscel·lànies de l'oficial Comissió Catalana del Cinquè Centenari, em sembla el treball de J.M. BALCELLS (1988). D'altra banda, i dintre d'una tònica de seriositat crítica, no exempta d'afany didàctic i vulgaritzador, cal recordar diversos articles de la revista «L'Avenç» i en especial el seu suplement «Quaderns d'Amèrica, Revista Americanista de Catalunya», animada entre altres per Miquel Izard i que compta amb l'aval de l'Institut Català de Cooperació Iberoamericana.

³ SOLÀ (1976).

⁴ SOLÀ (1980), p. 33, 44-48, 53-56, 59, 165 i ss, 175.

⁵ Vegeu ROSSELL (1927).

⁶ Convindria aprofundir en la correspondència que guarda la família Rossell entre Albà, i potser el seu fill Avenir, amb publicistes llibertaris de França, Mèxic, etc., com els esmentats Plaja i Joan Ferrer. Part d'aquestes relacions són intuïbles en les referències implícites en els articles de Joan Ferrer a la premsa confe-

teix temps que començava a fer-ho amb un altre estudiós ibèric resident a l'Uruguai, Vladimiro Muñoz, amic també d'Avenir. Muñoz —amb qui, posteriorment, i després que ell canviés de residència, vaig deixar de correspondre— m'aportà materials i punts de vista, suggeriments i correccions sobre el que jo treballava.⁷

També ho féu Avenir, i el que inicialment era una correspondència erudita i acadèmica va acabar convertint-se en una relació epistolar i humana d'una colla d'anys. De fet, només la va interrompre la seva mort, relativament precipitada, encara que anunciada. Mort que li sobrevingué poc abans de fer els 81 anys, el 14 d'octubre de 1988.⁸

Amb Avenir ens escrivíem unes quantes vegades a l'any, de coses d'actualitat cultural, dels seus records i discutíem també de temes de la història cultural lligada al moviment obrer. Sovint em féu arribar els seus records (i els papers i les fotos que els acrediten) de la seva infància als Països Catalans, seguint el seu pare, mestre de les societats populars i dels sindicats.⁹

ELS ROSSELL A AMÈRICA: EMIGRACIÓ O EXILI?

Nascut, com he dit, a Sabadell, el 29 de desembre de 1907,¹⁰ el 1909 va emigrar a l'Uruguai amb els seus pares. Cal dir aquí que, implicats en la indiscri-

deral. Vegeu per exemple Joan FERRER, «Joan Puig Elies». «Le Combat Syndicaliste» (30-XI-1972).

⁷ Lletres adreçades a l'autor. P.S. per V. Muñoz, MAR-FPS, Sèrie VM. Vegeu semblances d'Albà Rossell a V. MUÑOZ (1966), p. 26-27. Reproduït a «Le Combat Syndicaliste» (30-XI-1927.)

⁸ Emotiva descripció dels darrers moments d'Avenir a la lletra de Nora Rossell a Pere Solà, 13-XII-1988, MAR-FPS, 2-R.

⁹ La simbiosi d'Avenir amb els seus pares fou extraordinàriament creativa. L'elevat grau d'identificació amb els pares queda simbòlicament reflectit en el fet que les seves despulles fossin dipositades al costat dels seus progenitors, al cementiri de Montevideo. Avenir féu un esforç per reconstruir-me l'escenari del seu períple infantil per les escoles populars. Vegeu per exemple, MAR-FPS, 4-R. Alguna dada sobre Carlet, he pogut comprovar-la «in situ» a Carlet, en conversa amb vells de la localitat.

¹⁰ Sobre els permanents contactes dels Rossell amb la seva ciutat, hi ha moltes referències a la correspondència d'Avenir amb diverses persones, entre elles P. Solà, MAR-FPS, 6-R.

Ricard SIMÓ, «Avenir Rossell i Figueres, taquígraf del Parlament de Montevideo». «Diario de Sabadell» (20-V-1989). (Article comunicat per Jordi Serrano.)

minada repressió de la Setmana Tràgica, els Rossell van fer cap a l'Argentina i l'Uruguai (1909-1916). Aquest darrer any retornen a la península, on Albà exercí de mestre a escoles laiques i obreristes de diverses localitats dels països de llengua catalana, concretament a Lloret (la Selva), Alaior (Menorca) i Carlet (a la Ribera Alta valenciana). Però, l'any 1922, els Rossell s'establiren novament i definitivament a l'Uruguai.¹¹

Poques vegades un fill ha estat tan «conservador» dels papers i de les idees del pare. Un pare que de jove havia fet de teixidor de gèneres de llana i «*també de barber, els dissabtes, diumenges i dimecres. Això s'esqueia del 1894 al 1898*».¹²

Albà participa molt activament en la vida societària obrera i avançada del Sabadell de final de segle. Més tard comença a manifestar-se la seva vocació d'educador popular. Freqüenta el cercle de l'Escola Moderna. Es fa també de l'agrupació teatral «Avenir». I al principi de 1904 es casa amb Esperança Figueres Daví.¹³

Comença el maig de 1904 la seva experiència de professor d'escola racionalista, a Montgat,¹⁴ en contacte amb el cercle de l'Escola Moderna de Ferrer. Dos anys després, funda l'Escola Integral de Sabadell (carrer de la Salut, 70), la qual dura fins a la Setmana Tràgica. Aquesta escola s'obrí camí a base de penaltats «*fins patir gana*», però aconseguí una respectabilitat i un reconeixement als cercles obreristes militants locals. Això durà tres anys, «*car ens veïerem obligats a exiliar-nos amb el pensament d'anar lluny en cerca d'altres medis més adients a la labor que volíem fer i que, crèiem, era una promesa per a l'emancipació humana, com ho creïem encara avui, mes, per dissort, tan poc apreciada pels corrents egoistes i materialistes d'ara. Més detalls d'aquesta obra poden trobar-se a la narració que faig a "Recuerdos de Educador", que pot ser que no es publiqui mai*».¹⁵

Arribats a Amèrica, la família Rossell es veu immersa en la més absoluta pobresa. A l'Argentina, on van a parar primer, Rossell es fa càrrec de l'Escuela Moderna de Villa Crespo, però «*als 30 o 40 dies s'atempta contra el Cap de Policia de Buenos Aires*», coronel Falcón, mort juntament amb el seu Secretari. L'escola és clausurada i Albà es troba a la presó:

«*...mes, alguns amics, en Juan Ros, en Rafel Genscà, antic amic d'infància a l'escola del senyor Jaume Montblanc a Sabadell, lograren de fora estant demostrar que lo que volia era treballar, i als sis dies vaig sortir d'entre reixes, determinant fer un pas a Montevideo, on mantenia relacions de feia uns anys —de quan tenia la revista 'Cultura' de l'Escola Integral de Sabadell—, amb el Ferrando Carbonell, qui m'oferí ocupar-me en traduccions i treballs a la revista 'Naturaleza' de Montevideo, llavors empenyada en una gran campanya contra la vacuna,¹⁶ ja que ell coneixia la meua inclinació naturista de feia uns anys. Total que no ens poguérem entendre, car ell era creient i nosaltres érem ateus, ell de pocs escrúpols, segons vaig anar averiguant amb els afers naturistes i vegetarians, i nosaltres amb un concepte més planer i digne, tot lo que féu que ens deslliguéssim de cap compromís. I altre cop sense saber què fer i resolt a tornar a teixir.*

*Vaig recollir l'Esperanceta i el menut Avenir, i cap a Montevideo falta el nostre nucli. Logro entrar en relació amb en Vázquez Córes, antic refugiat republicà, mestre ja d'edat, però molt vinculat a l'ambient uruguai (sic).*¹⁷

Vázquez Córes el posà en contacte amb el també «refugiat per afers polítics a Espanya», el director del Museu Nacional, Josep Arrechavaleta, que donà a Albà feines per a sobreviure, fins que aconseguí de col·locar-se a la secció «Revista de Revistes» dels «Anales de Instrucción Primaria», del Ministeri Uruguaià d'Instrucció Pública (1909-1912). Rossell es posà de

¹¹ Vegeu *infra*, nota 23.

¹² Albà ROSSELL (inèdit), *Una pila de records*, escrit a Blanca Paris, MAR-FPS, 1-AR.

¹³ Esperança Daví era nascuda a Barcelona, el sis de gener de 1882, i moria a Montevideo el primer d'abril de 1970. A Sabadell havia fet ofici de sargit de roba fina. Un cop casada, col·laborà amb Albà en les tasques pedagògiques: MAR-FPS, R-R-bis (enquesta de B. Paris).

¹⁴ Albà ROSSELL (inèdit), *Una pila de records*, escrit a Blanca

Paris, MAR-FPS, 1-AR, p. 3.

¹⁵ *Ibíd.*, p. 4.

¹⁶ *Ibíd.*, p. 4-5. El decantament naturista dels Rossell sobrevé després de la mort del primer fill, per imperícia d'un metge, l'any 1907, segons explica Albà. cf. SOLÀ (1980), p. 273.

¹⁷ Albà ROSSELL (inèdit): *Una pila de records*, escrit a Blanca Paris, MAR-FPS, 1-AR, p. 5. Vázquez Córes va formar part de la Liga Popular para la Educación Racional de la Infancia («Boletín de la Liga», p. VII (1911) dins «Infancia», 1912. Col·lecció P. Solà).

FOTOGRAFIA 1. Albà Rossell i Esperança Figueras amb els nens de l'Escuela Nueva de Carlet (País Valencià). Avenir és el nen situat a l'esquerra de la nena amb el número 4.

ferm en les iniciatives uruguaianes per a afavorir una alternativa pedagògica raonada, basada en els ideals de l'Escola Moderna, animat pel llibreter amic Calabaza, «que era el corresponsal de les obres de l'Escola Moderna».¹⁸ Tot un treball de sensibilització, a base de conferències educatives i algun fullet, conduí a la publicació de la revista «Infància», de més de dos anys de durada.¹⁹

En aquests anys, Rossell no perd la relació amb Barcelona i Sabadell. De Sabadell estant, els amics li demanaven de tornar, a fundar una escola. Els Rossell tornaren el 1915, però no hi va haver manera de ressuscitar l'Escola Integral. Lloret de Mar, Alaior i Carlet, prop d'Alzira, són els coneguts punts on Rossell exercí de mestre popular, amb gran sacrifici i, fins i

tot, en algun moment, perill per a la seva integritat física. Albà es sincerà a Blanca Paris en aquests termes:²⁰

«Uns liberals de Carlet, vila republicana prop d'Alzira, d'uns 6.000 veïns, dominats per un cacic republicà dels d'Azzatti i d'«El Pueblo» de València, el metge Palafoix, em convidaren a donar una conferència sobre ensenyança, car tenien ganes de muntar una Escola Lliure. Pel Nadal de 1918 férem la conferència, i al cap d'un parell de mesos en volguereren una altra, la qual es féu també, oferint-me llavors la Direcció per tal de portar-ho a terme. Així nasqué l'Escola Nova de Carlet.

«Era costum que tota persona més o menys significativa que fes acte de presència a Carlet, visités el

¹⁸ *Ibíd.*, p. 6. Herminio Calabaza també formà part de la Liga Popular para la Educación Racional de la Infancia, posada en funcionament l'any 1912. Vegeu la nota anterior.

¹⁹ «Infància» (Montevideo, 1912-1913), apareix fins a desem-

bre de 1913. La publicació inclou un «Boletín de la Liga» (Popular para la Educación Racional de la Infancia).

²⁰ Albà ROSSELL (inèdit): *Una pila de records*, escrit a Blanca Paris, MAR-FPS, 1-AR, p. 8-9, MAR-FPS, 4-R, 4.

cacic; en dir-m'ho, no vaig acceptar l'ofertament, lo que molestà a alguns, mes la nova escola anava a funcionar i no era pas ocasió de perdre ells la nostra col·laboració. Es féu l'Escola i a l'any tenia una significació que enorgullia els que la protegien: Centre Republicà, Sindicat Obrer, etc., i els que hi tenien fills a educar n'estaven orgullosos, mes el cacic no podia pas conformar-se amb la nostra rebel·lia. Es feien festes en el Teatre El Siglo que foren l'enveja dels que no hi podien actuar. Els escolars tenien la facilitat d'aprendre bé, i lo que la Sinyora Esperanceta deia en les lliçons de l'Escola, era cosa sagrada per als petits, com ho manifestaven els pares tot satisfets. Lo mateix lo que recomanava 'lo Mestre'. Però no faltaren complicacions, i al cap de tres anys em vegí obligat a fer una lletra pública contra el cacic, en coneixement de la qual, en una reunió fervorosa dels seus parcials, se disposaven a treure'm del poble 'a rastres', cosa que no s'atreviren a fer per oposició d'alguns pares d'alumnes que no es prestaren a la infàmia. Entre això i les molèsties de la Guàrdia Civil ens feren marxar del poble, i [ens feren] renéixer amb més intensitat l'afany de tornar a l'Amèrica en cerca de tranquil·litat en el treball. Ens oferiren la Direcció de l'Escola de la Casa del Pueblo, de Terrassa, on anàrem per tal d'apropar-nos al port d'embarc tot just fos possible».

En els anys 1915-1922, darrers de l'estada seguida dels Rossell a la seva pàtria d'origen, Albà desplega una activitat publicista considerable. Col·labora a «La Voz de Menorca», «El Naturista» de València, etc. Amb l'impressor amic de Sabadell, Joan Sallent, inicià la publicació de fullets entorn d'*Un bosquejo sobre Filosofía Naturista*. D'altra banda, amb el també amic Mora, de Barcelona, editor de la revista «Naturismo», Albà ja havia publicat *Una visita a Macrobía*, llibre que posteriorment quedà exhaurit.²¹

Evidentment, no es tracta ara i aquí de refer tota la trajectòria publicista del pare, cosa que ja he fet en un altre lloc.²²

Finalment, com explicava Albà a les seves memòries, li fou oferta la direcció de l'Escola de la Casa del Pueblo, de Terrassa, però la seva activitat de propa-

gandista naturista i d'educador integral es veia molt interferida per l'ambient enterbolit de la lluita social dels darrers anys de la guerra europea i l'ascensió del pistolisme als nostres nuclis industrials.

«I resolguérem definitivament tornar a Amèrica. I hi tornàrem».²³ Això va esdevenir-se pel novembre de 1922.²⁴

AVENIR ROSSELL

El treball familiar en l'ambient social molt tens i carregat de penalitats, acabat d'evocar, no afavorí precisament la formació del jove Avenir, que aviat es posà a treballar per aportar la seva part a les economies familiars. No cal tampoc menystenir la influència cultural exercida per un pare tan amant del teatre, creador teatral ell mateix.²⁵

En un qüestionari que li adreçà la professora Blanca Paris d'Odonne, Avenir afirmava no haver estat mai a l'escola a Catalunya. Suposo que vol dir escola... altra que la del seu pare. També diu que a l'Uruguai només hi va anar un any. Després, havent ingressat al Cos de Taquígrafs de la Cambra de Diputats uruguiana el 1927 (arran d'un concurs d'ingrés), va encetar estudis secundaris, però també els abandonà al cap d'un parell d'anys. En el seu estil peculiar, Avenir deia a la professora Paris d'Odonne que, a banda de l'ofici de taquígraf, no havia «exercit altra professió —exceptuant uns empleus inicials de saltataulells o bé pixatinters—».²⁶

El fill no sortí activista, però sí intel·lectual que combregava amb les idees del pare, de manera filosòfica. Excel·lent filòleg, la seva militància social i política quedà força limitada al seu període juvenil. Ho recordava recentment un seu amic, Germinal Puig:

«Els anys 1930-1939 van ésser els de relació més intensa. En aquells temps jo residia a la ciutat d'Alacant i estava barrejat en l'edició de revistes 'joves' (...). En l'esmentat període formàvem un 'trio' l'Avenir, Hildegart Rodríguez, una noia de Madrid, morta el 1933, i jo, i no ens cansàvem d'embrutar quartilles pels esmentats periòdics ('Juventud', 'Rebeldía' i 'Lucha'),

teca de l'Institut del Teatre de Barcelona, segons nombroses referències epistolars. És important, per bé que breu, la referència de MAR-FPS, 14-R.

²⁶ Resposta d'Avenir Rossell al qüestionari de la prof. B. Paris, MAR-FPS, 3-R, p. 1.

²¹ Vegeu el manuscrit citat d'Albà, MAR-FPS, 1-R, 12.

²² SOLÀ (1980), p. 263 i ss.

²³ MAR-FPS, 1-AR, 9.

²⁴ A. ROSSELL, *Crònica del meu pare*, MAR-FPS, 10-R.

²⁵ Avenir envià els manuscrits dramàtics d'Albà a la Biblio-

que volien assumir el pensament de la joventut».²⁷

Acabada la guerra, Rossell ajudà Germinal a fugir de l'infern dels camps de concentració algerians.²⁸

El 1930 li encarregaren la Càtedra de Taquígrafia del Consell Nacional d'Ensenyament Primari i Normal (Instituts Normals, Cursos per Adults, Escola d'Extensió d'Ensenyament Primari). Se'n jubilà l'any 1961. L'any 1950 havia estat nomenat professor de Taquígrafia a l'Escola de Comerç (dependent de la Universitat del Treball), amb l'encàrrec de presidir la comissió dels ensenyants de la matèria per a redactar un mètode del sistema Martí (del CTR), que fou publicat oficialment cap a l'any 1953; poc després, Avenir va renunciar al càrrec. Va jubilar-se el 1970 del Cos de Taquígrafs de la Cambra de Representants uruguiana.

Rossell no va perdre en absolut les arrels catalanes. Va acompanyar el seu pare en la fundació del Casal Català l'any 1926. Intervingué en l'acte inaugural d'activitats culturals d'aquest centre, com a actor i orfeonista. Els Rossell, però, se'n separaren aviat, d'aquell Casal, per bé que Avenir hi tornà cap a l'any 1940 «o més enllà». En aquesta etapa feu de secretari i de bibliotecari de l'Orfeó Català. Fou el moment del funeral cívic a Companys i de l'erecció del monument a la seva memòria. Però, poc més tard se'n tornà a do-

nar de baixa, sense deixar de col·laborar al Casal quan li demanaven. Així, va actuar de secretari del Consistori dels Jocs Florals l'any 1949, i el 1963 actuà de mantenidor i feu el discurs de gràcies dels Jocs d'aquell any.²⁹ Va col·laborar a «Nova Catalunya».³⁰ Avenir també participava en les audicions de «L'Hora Catalana». No cal dir que, en l'àmbit privat, parlava sempre català a fills i... néts.³¹

L'aportació d'Avenir Rossell a les Lletres, a la Filologia i a la Crítica Literària i, en especial, a les tècniques taquígràfiques va ser constant. Col·laborà en la premsa taquígràfica de tot el món. El 1965 va fundar «Demostenografia». Però deixem-li explicar com fou que arribà a crear una autèntica escola taquígràfica. Ell mateix ho explicava així: «*He entès la formació de taquígrafs, més que per la seva aptitud mecànica (velocitat), per les seves qualitats intel·lectuals, culturals; per això, davant la crisi provocada a l'ofici per la tecnologia (magnetòfon), sostinc que la professió sempre tindrà valors sòcio-culturals per l'aptesa intel·lectual (redacció) del taquígraf; d'ací el sostenir i defensar el que en dic l' 'estil taquígràfic'. Deu alumnes meus han integrat (per concurs) els cossos parlamentaris; cinc, amb actuació internacional.*»³²

Rossell pledejà per donar categoria acadèmica universitària a la formació de taquígrafs, reformada des

²⁷ ROS I MARTÍ (1989). Ros va ser durant més de setanta anys amic epistolar d'Avenir, amb la interrupció obligada de la segona guerra mundial. Avenir i Germinal eren de la mateixa edat i havien anat de petits a la mateixa escola: l'Escola Instructiva de Lloret, regentada pel pare d'Avenir i inspirada en els principis de l'Escola Moderna de Ferrer. És interessant que els dos amics optaren ideològicament per doctrines ben contraposades: Avenir, per l'anarquisme, i Germinal pel comunisme. Em deia Ros que «amb tants anys d'amistat, sols ens vam trobar físicament el 1971, primer a París, després a Lloret, però ens escrivíem dues o tres vegades a l'any».

²⁸ Expliquem-ho. Germinal Ros va formar part dels darrers republicans que van embarcar al port d'Alacant, «unes hores abans que hi arribessin les tropes italianes i que més de 20.000 combatents republicans caiguessin en poder dels franquistes». Va anar al port de concentració de Relizane, entre Alger i Orà. Possiblement hagués anar a raure a treballs forçats com els del ferrocarril transsaharià, «futur cementiri d'espanyols exiliats», si no hagués estat per Avenir que li féu arribar una lletra «miraculosa» amb un taló de vuitanta dòlars, gràcies al qual —i a través dels oficis del Servei d'Evacuació dels Republicans Espanyols— fou declarat «emigrable» a Xile. Diu Germinal: «vaig arribar a París el primer de

setembre de 1939, el dia que començava la segona guerra mundial. El conte de la lletera es va acabar, però això ja és una altra història. El que és cert és que aquells vuitanta dòlars em van salvar. Em van permetre sobreviure, rodar per París cercant apoï als meus projectes. Si no hagués estat per l'Avenir Rossell, el meu amic que acaba de morir, els meus ossos és segur que estarien coberts de pols enmig de la sorra del Sàhara, i des dels anys quaranta». Vegeu: Germinal ROS, *Avenir Rossell, un amic*, 1-G. (Lligall G., Fons particular Pere Solà).

²⁹ Resposta d'Avenir Rossell al qüestionari de la prof. B. Paris, MAR-FPS, 3-R, p. 1.

³⁰ Revista apareguda el 5-IV-1928, dirigida per Albà Rossell, i que durà poc. Aquesta publicació s'autodefinia com a «periòdic d'acció del separatisme català a Sudamèrica». Notícia dels col·laboradors a MAR-FPS, 16-R, p. 3.

³¹ *Lletra de Nora Rossell a Pere Solà 13-XII-1988*, MAR-FPS, 2-R: amb humor, la filla declarava que a casa seva (comptant-hi el marit i els néts) tots entenen el català —i ella el parla— i «*incluso los tres gatos que hay en la casa, entienden catalán...*».

³² Resposta d'Avenir Rossell al qüestionari de la prof. B. Paris, MAR-FPS, 3-R, p. 2.

FOTOGRAFIA 2. Exiliats catalans a Montevideo vers 1950. D'esquerra a dreta. Primer rengle: Alonso, Pepito A., Sra. Granell i Albà Rossell. Segon rengle: Gallego, Esperança Figueras, Sra. Alonso i Granell. Tercer rengle: W. Muñoz, ?, Anna R., «petita» i Ginyot.

del punt de vista tècnic-teòric. Incansable membre de societats taquigràfiques, participa en congressos i reunions de caire divers. L'any 1934 fundà l'Institut d'Estudis Taquigràfics. Membre de diverses societats taquigràfiques —com l'Acadèmia Taquigràfica de Barcelona i la Federació Taquigràfica Brasileira—, fou posteriorment durant deu anys president de l'Associació Taquigràfica Iberoamericana, fundada per A. Ferreira Lima, l'any 1969. Col·laborà a la premsa taquigràfica d'arreu del món, i fundà l'any 1953 la revista «Demostenografia», que durà un parell d'anys. I pel que fa a la seva bibliografia sobre Estenologia, el mateix Rossell va escriure que la va començar l'any 1934 amb

un mètode del sistema Martí que practicava i ensenyava (3/1943); posteriorment va publicar biografies de Pampillo, Pujadas, Martí, Escobar, Otero, Inzaurraga, Palant, Boada, Dalmau... La seva intenció havia estat cloure la sèrie d'escrits estenològics amb l'assaig *De lo taquigráfico a lo lingüístico*, però encara l'any 1977, amb Adhemar B. Ferreira Lima, va publicar *Vocabulario de términos estenológicos*, treball que havia estat premiat (premi «Conde de Cartagena») per l'Acadèmia espanyola.³³

Altres estudis seus de Crítica Literària i Filologia són: *Cuatro gascones y su contrafigura* (premi d'impressió del ministeri de Cultura uruguaià). *Diálogos*

³³ *Ibíd.*, p. 2. El nostre estenòleg Delfi Dalmau, que mereixeria estudis aprofundits, bo i parlant de l'estenografia Boada, esmenta Avenir Rossell com un crític eminent, «el més avançat, des de la seva tribuna taquigràfica en les revistes tècniques del

Brasil i l'Argentina, i amb la gran autoritat internacional de què gaudeix en el món taquigràfic aquest nostre bon compatriota sabadellenc...», cf. DALMAU (1955), p. 8.

FOTOGRAFIA 3. Avenir Rossell i Figueras, en els darrers anys, a Montevideo.

lexicogràfics (Petiso, Trasfoguero, Sismando). *Linyera* (premi impressió del ministeri de Cultura). *Introducción a Romildo Risso. Vida y obra de Ernest Herrera. El lenguaje en Florencio Sánchez* (1975). *Escritura de formas siglares* (1967). *El cocoliche* (1970). «El 'Diccionario' de los Bermúdez», «Bol. de la Academia Nacional de Letras» (1978). «Sobre dialectología uruguaya», «Revista de la Biblioteca Nacional», núm. 18. «Diminutivización en Da Rosa», «Anales del Consejo Nacional de Enseñanza Primaria y Normal» (1966). «Vocabulario del 'Mundo Chico' de Da Rosa» (1983), in. *Del habla Uruguaya. Apuntes de Lexicografía* (1987), Montevideo (Arca).³⁴

³⁴ Obra literària-filològica. Relació de l'enquesta «Presència de catalans a Amèrica» - Uruguai. Enquestadora: Blanca Paris d'Odonne. MAR-FPS, 3-R. La darrera obra és posterior i afegida per mi, P.S.

³⁵ Avenir, tan bon recol·lector dels treballs de son pare, no féu el mateix amb els propis. El prof. Schulkin, uruguaià, està

Encara que la meua orientació disciplinària no em permet de jutjar el seu treball lexicogràfic i filològic (els fruits impresos del qual m'anà enviant Avenir), puc aduir, com a prova de la seva vàlua, el fet que el nostre autor va integrar la Comissió de Lexicografia i Paremiologia de l'Academia Nacional de Letras (Uruguaiana). Als seus darrers anys, Avenir no abandonà la vessant divulgadora; en aquest sentit, s'encarregava d'una audició a l'emissora CX8 *¿Qué dicen las palabras...?*, i a més col·laborava de manera no regular a «El auto uruguayo» i a la «Revista Nacional», així com a d'altres periòdics i revistes especialitzades.³⁵

establint la nòmina dispersa dels seus escrits. De vegades, aquests, bo i sortint a publicacions periòdiques, són de gran extensió. Aquest és el cas, per exemple, d'Avenir ROSSELL «Imágenes de Ernesto Herrera», «Revista Biblioteca Nacional» (Montevideo), núm. 21, p. 101-200.

Es casà dues vegades. Del primer matrimoni, va tenir dos fills, un dels quals és funcionari de la FAO a Roma. La filla, Nora, és directora de corals als «liceus» uruguaians. Home lúcid i d'una llengua viva (emprava a les cartes un català expressiu carregat de modismes populars), els seus judicis sobre els contemporanis del seu pare —o seus— són de valor. Així, només per oferir-ne una mostra, de Margarida Xirgu deia, en una mena de diccionari de personatges que esbossà, que:

«Se conocieron con mi padre en Cataluña —fines del s. XIX o principios del XX—, cuando conjuntos de aficionados que él integraba o dirigía requerían la colaboración de ella como dama joven, en obras catalanas; esta época era recordada por ambos toda vez que ella venía por Montevideo. Naturalmente, esa amistad, lógicamente doblada de admiración por nuestra parte, se prolongó hasta el momento mismo de la muerte de Margarita, y tuvo su culminación en los Juegos Florales de la Lengua Catalana de 1963, cuyo Consistorio integrábamos (nos reuníamos en su domicilio de la calle Colonia), ella como Presidenta, y en cuyo nombre hube de decir el Discurso de Gracias. (De ahí que —y déjese me decirlo en el natural curso chacotón que la cuestión tiene— mi padre sostuviera, toda vez que el tema surgía en alguna conversación, que con ella habían iniciado juntos la carrera teatral; y yo baladronée de haber actuado a telón levantado con la Xirgu en pleno teatro Solís...).»³⁶

En fi, acabo la semblança d'un vell intel·lectual catalano-uruguaià, la relació del qual amb la cultura catalana hauria de ser millor estudiada i coneguda. Ell, que era un filòleg i un estenòleg i, per sobre de tot, un humanista sensible i ple de sentit de l'humor, va quedar captivat per tota la vida per la figura del seu pare i pel món (d'altra banda dur i difícil) que el pedagog anarquista havia conegut. Això fa que, setmanes després de la seva mort, m'arribés per transport de superfície, una edició d'una revista d'història de l'Uruguai, en la qual Rossell havia publicat possiblement el darrer escrit de la seva vida amb el títol: «Fusilamiento de Francisco Ferrer. Repercusiones en el Uruguay».³⁷

La meua sorpresa fou gran —la impressió de rebre quelcom d'algú apreciat que s'ha mort—. Va ser, de fet, el darrer gest cap a mi d'aquell home.

³⁶ MAR-FPS, I-R, «Apéndice», p. E.

³⁷ «Hoy es historia. Temas de historia Nacional e Iberoame-

BIBLIOGRAFIA

- J.M. BALCELLS (1988). *Revistes dels catalans a les Amèriques. Repertori de 220 publicacions des de 1831*. Barcelona.
- M.E. BAZAMBIDE BIDABURU; J. GARCÍA BARBARÁ; M.A. GARCÍA GARCÍA (1988). *La experiencia de la Escuela Integral de Albà Rossell i Llongueras en el marco de la sociedad sabadellense de 1906-1909*.
- Delfí DALMAU (1955). *Jaume Boada. Eminent estenòleg català (amb un estudi grafològic de Carles Muñoz Espinalt)*. Montevideo, Imprenta Nacional.
- Blanca PARIS D'ODONNE. *Presencia de los catalanes en el Uruguay*. Montevideo.
- Blanca PARIS D'ODONNE (1960). *Figuras e instituciones catalanas en el Uruguay*. Montevideo; Florensa; Lafon.
- Imma PLANELL I PIQUERAS (1988). «Clericalisme i anticlericalisme: la Setmana Tràgica i el debat per la reobertura de les escoles laiques a Sabadell». *Arraona* (Sabadell), núm. 3, tardor, p. 75-92.
- Germinal ROSI MARTÍ (1989). *Un home del segle XX*. Lloret de Mar, Associació Popular d'Amics de la Cultura (APAC) de Lloret de Mar, Ajuntament de Lloret de Mar.
- Albano ROSSELL (1927). *La protección Mas. (Masónica)*. Log. Cap «Fenix». Tesis presentada en Ten especial del día 28 de julio de 1927 por el H... Montevideo.
- Pere SOLÀ (1981). «El anticlericalismo español». *Tiempo de Historia* (Madrid), núm. 74, gener, p. 4-15.
- Pere SOLÀ (1978). *Las escuelas racionalistas en Cataluña (1909-1939)*. Barcelona, Tusquets, 2a. ed.
- Pere SOLÀ (1978). *Francesc Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna*. Barcelona, Curial.
- Pere SOLÀ (1980). *Educació i moviment llibertari a Catalunya (1901-1939)*. Barcelona, Edicions 62.

ricana», setembre-octubre de 1988, p. 25-39.